

Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 5 ed. Jaakonsaaren ja neljän muun edustajan allekirjoittaman kirjelmän johdosta, joka sisältää muistutuksen valtioneuvoston jäsenen virkatoimen lainvastaisuudesta

Eduskunta on 23 päivänä lokakuuta 1992 lähettänyt perustuslakivaliokuntaan ns. ministerivastuulain (laki eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin sekä eduskunnan oikeusasiamiehen virkatoimen lainmukaisuutta, 274/22) 2 §:n 3 momentin mukaisesti ed. Jaakonsaaren ja neljän muun edustajan 20 päivänä lokakuuta 1992 allekirjoittaman ja tämän mietinnön liitteeksi otetun kirjelmän, jäljempänä muistutuskirjelmä, joka sisältää muistutuksen entisen kauppa- ja teollisuusministeri Kauko Juhantalon virkatoimen lainvastaisuudesta.

Perustuslakivaliokunta on varannut ministerivastuulain 3 §:n mukaisesti entiselle kauppa- ja teollisuusministeri Kauko Juhantalolle tilaisuuden määrääjän kuluessa antaa kirjallinen tai suullinen selityksensä muistutuskirjelmän johdosta. Juhantalo antoi määrääjän kuluessa valiokunnalle suullisen selityksen 20 päivänä marraskuuta 1992 pidetyssä valiokunnan kokouksessa.

Valtioneuvoston oikeuskansleri Jorma S. Aalto päätti 9 päivänä lokakuuta 1992 erään lehti- ja televisio-ohjelman johdosta ryhtyä omasta aloitteestaan selvittämään entisen kauppa- ja teollisuusministeri Juhantalon väitettyä virka-aseman väärinkäyttöä. Selvitys kohdistui muistutuskirjelmässä tarkoitettuun asiaan.

Oikeuskanslerinvirastossa päätettiin 20 päivänä lokakuuta 1992 ryhtyä suorittamaan ns. erityistutkintaa, jossa virasto sai virka-apua keskusrikospoliisilta. Erityistutkinnassa puhuteltiin eri henkilöitä. Perustuslakivaliokunta sai käyttöönsä pöytäkirjat puhutteluista.

Asiaa käsitellessään valiokunta on pääministerin välityksellä valtiopäiväjärjestyksen 53 §:n 1 momentin mukaisesti saanut pankkitarkastusvirastosta nähtäväkseen viraston keväällä 1992 eri pankeista kokoaman selvityksen Juhantalon pankkivastuista.

Käsiteltyään muistutuskirjelmässä tarkoitettua asiaa sanotun erityistutkinta-aineiston pohjalta ja kuultuaan eri henkilöitä muun muassa silloin käytettävissä olleesta aineistosta perustuslakivaliokunta pyysi kirjelmässään 30 päivältä maaliskuuta 1993 oikeuskansleria ryhtymään toimiin esitutkinnan suorittamiseksi muistutuskirjelmässä ilmenevästä väitteestä, jonka mukaan Juhantalo olisi ministerinä toimiessaan yhdistänyt henkilökohtaiset asiansa Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin (SKOP) ja Tampella Oy:n neuvotteluihin mahdollisesti lainvastaisella tavalla. Oikeuskansleri teki tämän jälkeen rikosilmoituksen keskusrikospoliisille. Valiokunta sai 19 päivänä toukokuuta 1993 valmistuneen esitutkintapöytäkirjan välittömästi käyttöönsä oikeuskanslerinvirastosta.

Valiokunnassa ovat olleet asian käsittelyn eri vaiheissa kuultavana entinen kauppa- ja teollisuusministeri, kansanedustaja Kauko Juhantalo, valtioneuvoston oikeuskansleri Jorma S. Aalto, rikoskomisario Tapio Kalliokoski ja rikoskomisario Taisto Rajamäki keskusrikospoliisista, johtokunnan puheenjohtaja Sirkka Hämäläinen ja johtokunnan jäsen Esko Ollila Suomen Pankista, toimitusjohtaja Heikki Karppinen ja pankinjohtaja Hannu Puhakka SKOP:sta, kirjailija Mauno Saari, Tampella Oy:n toimitusjohtaja Timo Summa, SKOP:n entinen pääjohtaja, varatuomari Christopher Wegelius, eduskunnan pääsihteeri Seppo Tiitinen, oikeusneuvos Henrik Grönqvist, professori Mikael Hidén, professori Pekka Koskinen, professori Raimo Lahti, professori Terttu Utriainen ja apulaisprofessori Pekka Viljanen.

Ollessaan 1 päivänä kesäkuuta 1993 valiokunnassa kuultavana oikeuskansleri Aalto esitti valiokunnalle lausunnon, jossa hän hallitusmuodon 47 §:ssä oikeuskanslerille säädetyn tehtävän mukaisesti arvioi, oliko tutkittavana ollut menettely sellainen, josta tulisi antaa kertomus tasavallan presidentille. Valiokunnalle annettu

lausunto sisälsi oikeuskanslerin ratkaisun tästä kysymyksestä, jonka ratkaisun oikeuskansleri oli saattanut tasavallan presidentin tietoon.

Oikeuskanslerin käsityksen mukaan asiassa ei ole sellaisia syytteen nostamiseen vaadittavia todennäköisiä perusteita, joiden nojalla Juhantalon sinänsä moitittava varomaton menettely tulisi katsoa ministerivastuulaissa tarkoitettulla tavalla selvästi lainvastaiseksi.

Käsiteltyään asian perustuslakivaliokunta esittää kunnioittaen seuraavaa.

Muistutuskirjelmä

Muistutuskirjelmässä todetaan, että Mauno Saaren kirjoittamassa kirjassa "Minä, Christopher Wegelius" ja julkisuudessa esitettyjen tietojen mukaan silloinen kauppa- ja teollisuusministeri Kauko Juhantalo oli käynyt SKOP:n sen aikaisen pääjohtaja Christopher Wegeliuksen kanssa keskusteluja Tampellan taloudellisten vaikeuksien ratkaisemisesta mahdollisesti siten, että Tampellan osia ostettaisiin valtionyhtiöille. Tampellan pelastaminen olisi helpottanut myös SKOP:n asemaa. Kirjan mukaan Juhantalo oli ottanut esille Tampellan lisäksi omien yhtiöidensä velkajärjestelyt. Juhantalon kerrotaan sanoneen: "Tämä saattaa nyt tuntua vähän kovalta. Mutta minä nyt koplaan nämä kaksi asiaa yhteen." Wegeliuksen muistiinpanojen mukaan Juhantalon lausunto tarkoitti sitä, että jos SKOP "hoitaa Juhantalon", niin Juhantalo on SKOP:n mies Tampellaa koskeissa neuvotteluissa.

Muistutuskirjelmän allekirjoittajien mielestä on vahvoja perusteita katsoa, että Juhantalon toiminta, joka näyttäisi täyttävän rikoslain 40 luvun 1 §:n 1 momentin 1 kohdassa ja 40 luvun 7 §:n 1 momentin 1 kohdassa säädettyjen rikosten tunnusmerkistön, on sellaista lainvastaista menettelyä, jota ministerivastuulain 7 §:ssä tarkoitetaan.

Ent. kauppa- ja teollisuusministeri Juhantalon valiokunnalle suullisesti antamasta selityksestä

Juhantalon valiokunnalle antaman suullisen selityksen mukaan Suomen Pankin johtokunnan jäsen, pankinjohtaja Esko Ollila soitti hänelle 6.6.1991 pyytäen käymään luonaan mahdollisimman nopeasti. Asia koski SKOP:ia ja Tampellaa. Juhantalo lähti Ollilan luo, joka kertoi

Suomen Pankin johtokunnan antaneen hänelle oikeuden ottaa Juhantaloon yhteyttä SKOP:n tilanteesta ja keskustella erityisesti Tampellan ongelmasta. Pyrkimyksenä oli löytää ratkaisu, jossa SKOP luopuisi Tampellasta.

Keskustelussa ilmeni, että SKOP:n tilanne oli erittäin vaikea. SKOP oli pitkään halunnut myydä Tampellan, mutta Tampella oli niin ylivelkaantunut, että siitä ei voinut syntyä ns. markankaan kauppaa vaan pankin olisi tullut sijoittaa siihen useampia miljardeja markkoja.

Ollila toivoi Juhantalon tutkivan kauppa- ja teollisuusministeriössä, onko mahdollista luoda Tampellasta valtionyhtiö. Juhantalo piti selityksensä mukaan tätä epätodennäköisenä. Toinen selvittävä asia oli se, voiko jokin valtionyhtiö tai jotkut yhdessä keskenään tai yksityisen teollisuuden kanssa löytää konsortion, joka olisi kiinnostunut ostamaan Tampellan. Näin Tampella saataisiin rasittamasta SKOP:ia.

Juhantalon selityksen mukaan Ollila oli ilmoittanut, että Suomen Pankki voisi tulla vastaan, jos ostaja löytyisi, mahdollisimman pehmeillä, pitkillä luotoilla, jotka eivät kuitenkaan voisi poiketa korkotasoltaan merkittävästi alaspäin kilpailijoiden luotoista, ja että silloin voidaan neuvotella vapaavuosisista ja sen laatuista järjestelyistä.

Juhantalo koki keskustelun määrättyllä tavalla toimeksiannoksi ja voimakkaaksi vetoomukseksi avustaa asiassa. Juhantalo kutsui välittömästi keskustelun jälkeen ministeriössä luokseen ylijohtaja Markku Mäkisen, jolle teollisuuspolitiikan hoitaminen kuului. Kertomansa mukaan Juhantalo ilmoitti Mäkiselle kantansa, ettei valtion verovaroja ole mahdollista laittaa Tampellaan. He kävivät läpi teoreettisia vaihtoehtoja asiassa.

Juhantalo sanoi tämän jälkeen ottaneensa asiassa yhteyden pääjohtaja Wegeliukseen, joka pyysi Juhantalon lounaalle SKOP:n tiloihin. Lounastilaisuudessa oli mukana myös Tampellan toimitusjohtaja Timo Summa.

Lounaan aikana käytiin lävitse Tampellan kysymystä. Wegelius halusi antaa Juhantalolle Tampellan sisäistä raportointia ja liittää Juhantalon tällaisen raportoinnin piiriin. Juhantalo kertoi kysyneensä aiwan lounaan lopussa, pois lähtiessään, Wegeliukselta, miten etenee eräs yrityskauppa, josta Juhantalo oli keskustellut Wegeliuksen kanssa useaan kertaan ja joka oli ollut pankin yritysosastolla virallisesti tutkittavana 28.2.1991 lähtien ja josta haluttiin tehdä päätös kesän aikana. Juhantalo mainitsi selvittä-

neensä tätä yritystä ostomielessä runsaan vuoden ajan. Ostoon olisi tarvittu rahaa 50—55 miljoonaa markkaa.

Selityksensä tässä yhteydessä Juhantalo valotti taloudellista toimintaansa. Hän kertoi aloittaneensa 1980-luvun puolivälin paikkeilla eräässä yhtiössään arvopaperikauppaa. Ensimmäinen arvopaperikauppa rahoitettiin SKOP:sta Juhantalon otettua puhelimitse yhteyttä Wegeliukseen. Juhantalon mukaan he menettelivät vuosien varrella aina näin.

Osakekaupan hiipumisen myötä vuosina 1988—89 Juhantalo sanoi alkaneensa etsiä sellaista toimivaa yritystä, johon hän sitoisi arvopaperikauppansa. Juhantalo mainitsi selvittäneensä monelta taholta erilaisia yrityksiä ja pääsääntöisesti soittaneensa niistä myös Wegeliukselle. Tarkoituksena oli saada arvio yrityksen tilanteesta ja siitä, miten siihen voisi löytyä rahoitus. Wegelius aina ohjasi Juhantalon aikomuksineen jonkun SKOP:in toimihenkilön luo, jotta asia selvitetäisiin ja analysoitaisiin.

Selityksessään Juhantalo kertoi selvittäneensä aikaisemmin tällä tavoin kaksi erittäin hyvässä kunnossa olevaa yritystä, joista hän oli ollut kiinnostunut. Kauppa ei kuitenkaan toteutunut kummassakaan tapauksessa.

Selityksen alussa kosketellun lounastapaamisen aikaan Juhantalolla oli Wegeliuksen ohjeiden mukaisesti ollut edellisestä syksystä lähtien SKOP:n yritysostolla yritystutkija Arto Keräsen työn alla eräs yritys. Asia oli tullut esille edellisellä vaalikaudella, ja Juhantalo sanoi jo vaalitaistelun käynnistyttyä pyytäneensä yhtiöitensä tilintarkastajaa Matti Tiuraa käymään neuvottelut asiasta SKOP:ssa.

Selityksessään Juhantalo sanoi, kun hän kyseisen lounaan jälkeen otti esille kysymyksen ns. omista asioistaan, tarkoitaneensa nimenomaan sitä, miten mainittu yrityskauppa-asia etenee ja kenen kontrollissa se on. Wegelius oli kertonut pankinjohtaja Puhakan hoitavan asiaa.

Selityksessään Juhantalo totesi suuhunsa tästä keskustelusta laitettun Wegelius-kirjan päiväkirjamuistelmissa, että nyt pitää koplata nämä asiat yhteen. Juhantalo korosti, ettei hän ole milloinkaan käyttänyt moista sanaa, ja sanoi, ettei hän tiedä, miksi Wegelius on näin kirjoittanut. ”Jos hän on sen kirjoittanut oman kokemuksensa mukaan, silloin hän on kyllä täysin erehtynyt. Minä en ole milloinkaan halunnut tehdä ... sellaista tilannetta, ... että kytkisin yhteen omat yhtiöni ja valtionyhtiöiden asiat.” Juhantalo tähdensi tämän mahdottomuutta to-

teamalla sanoneensa alusta lähtien, ettei hänellä ole mahdollisuutta eikä halua esittää veronmaksajien rahoja Tampellan pelastamiseen.

Juhantalo toi esille, että miellelyhtymä olisi voinut tarkoittaa sitä tekniikkaa, menetelmää, jota yrityskaupassa oli tarkoitus noudattaa: SKOP:sta lainan arvopaperikauppoihin otta-neeseen yhtiöön, jossa oli velkasaldoa, pyrittiin yhdistämään oston kohteena oleva toimiva, riittävän hyvää tulosta tekevä ja riittävän hyvän kassavirran omaava yhtiö, ja näin saataisiin vähitellen aikaan terve yritys. Tämä oli Juhantalon mukaan koko ajan liikeyritysajatteluna hänen liiketoiminnassaan. Tällaisesta yhdistämisestä puhuttiin avoimesti vuosien varrella; kun arvopaperikauppa ei toimi, yhtiöihin pitäisi yhdistää sellaista lisävoimaa, joka tuo tulosta.

Juhantalo mainitsi, että kun jo kesällä 1991 tuli selväksi, ettei hän halua käyttää Tampellan ongelmaan valtion varoja, tämä nosti ärtymystä Suomen Pankin taholla. Suomen Pankista tullut painostus Juhantalaan muodostui vähitellen kovaksi. Juhantalo mainitsi olleensa sellaisissa Suomen Pankin johtokunnan koolle kutsumissa palaverissa, joissa häntä painostettiin ankarasti muuttamaan kantansa.

Juhantalon selityksen mukaan ministeriössä oli ylijohtaja Mäkisen johdolla suuri aktiviteetti kutsua koolle teollisuuden ryhmittymiä ja löytää konsortio Tampellan ostamiseksi. Suorissa neuvotteluissa ei kuitenkaan löytynyt sellaista hintaa, jolla myynti olisi voinut tapahtua, vaan usean miljardin markan suuruinen kaula oli koko ajan olemassa.

Juhantalo mainitsi Tampellan toimitusjohtaja Summan vierailleen usein luonaan ministeriössä. Summa oli erinomaisen voimakkaasti vedonnut siihen, että Juhantalo ja ministeriö löytäisivät ratkaisun, jossa Tampellan pelastamiseen laitettaisiin valtion varoja.

Selityksensä lopuksi Juhantalo kertoi käsityksensä, että jostain syystä oli haluttu tehdä häneen kohdistuva muodollisjuridisesti vakava asia. Juhantalo sanoi, ettei asiallisia perusteita tähän tapahtumaan ole ollut olemassa eikä edes sellaista tarkoitusta missään vaiheessa. Juhantalo mainitsi halunneensa pitää itsensä koko ministerikauden äärimmäisen suurella varovaisuudella erossa kaikista yrityksistään koskevista asioista, jotta ei syntyisi missään vaiheessa sellaista epäilyä, että hän ministeriasemansa vuoksi olisi jossain neuvottelemassa; sellainen epäily nyt kuitenkin on syntynyt tällaisten päiväkirjamerkintöjen vuoksi.

Kysyttäessä toisesta Wegelius-kirjassa selostetusta lounastapaamisesta, joka kirjan mukaan oli 9 päivänä syyskuuta 1991, Juhantalo mainitsi olevan tietysti aivan totta, että lounastilaisuus on silloin ollut, koska Wegelius on siitä kirjoittanut. Juhantalolla itsellään ei kuitenkaan ollut täsmällistä muistikuvaa asiasta. Hän kuitenkin uskoi pankinjohtaja Puhakan olleen läsnä lounaalla Wegeliuksen lisäksi.

Asian tosiseikasto

Juhantalon ja hänen hallitsemansa yritysryppään taloudellinen asema

Juhantalo nimitettiin kauppaja- ja teollisuusministeriksi Esko Ahon hallitukseen huhtikuun 26 päivänä 1991. Tuossa vaiheessa Juhantalon taikka hänen perheensä tai sukulaistensa omistuksessa oli useasta eri yhtiöstä muodostuva yritysrypäs.

Nämä yhtiöt olivat: Terimon Oy (joka on vastuullisena yhtiömiehenä Terimon Oy Invest Ky -nimisessä kommandiittiyhtiössä, joka puolestaan omistaa 100-prosenttisesti Becco Oy:n, joka taas omistaa 100-prosenttisesti Ikaalisten Betonituote Oy:n), Kake-talli Oy, Limor-Invest Oy, Telan-Invest Oy, Juhantalo-tila Oy ja Cross-Action Oy. Juhantalon asioita hoitaneen HTMTilintarkastaja Matti Tiuran mukaan yhtiöistä ainoastaan Becco Oy:llä oli teollista toimintaa Kankaanpäässä ja Ikaalisissa toimivien betoniasemien muodossa, minkä lisäksi yhtiö kävi arvopaperikauppaa. Juhantalo-tila Oy oli kiinteistöyhtiö. Kaikki muut yhtiöt kävivät pääasiassa arvopaperikauppaa.

Juhantalon kertoman mukaan yritykset olivat niiden käymän arvopaperikaupan vuoksi jo aikaisemmin tuottaneet ja tuottivat vuonna 1991 edelleen tappioita. Yhtiöt olivat tämän vuoksi taloudellisissa vaikeuksissa. Juhantalo on lisäksi ilmoittanut antaneensa omavelkaisia takauksia noiden yhtiöiden lainoista yli 10 miljoonan markan määrästä. Näiden takausten vuoksi Juhantalon kaiken kaikkiaan melko mittavaksi mainitsema omaisuus oli pantattuna.

Yhtiöiden pelastamiseksi Juhantalo on kertonut etsineensä ostettavaksi tulosta tekevää ”hyvää” yritystä, jolla olisi verottamattomia voittovaroja. Tällaisella yhtiökaupalla oli tarkoitus saada muun yritysryppään tappiot katetuiksi. Ongelmana oli ollut yhtiökaupan rahoitus.

Juhantalo on kertonut menettelleensä niin, että aina kun hän avustajiensa kanssa sai tutkitavaksi jonkin yrityksen, niin hän välittömästi soitti pääjohtaja Wegeliukselle ilmaisten kiinnostuksensa saada selville, löytyykö SKOP:sta rahoitus yritysostoon. Ministeriksi tultuaan Juhantalo on sanonut olleensa hyvin varovainen ottamaan itse yhteyksiä yritysasioissa, ettei sitä vain ymmärrettäisi väärin. Siksi pääsääntöisesti kaikki neuvottelut yrityskaupoissa kävivin Juhantalon puolesta Tiura.

Juhantalo mainitsi, että suurimmat luotot hänellä oli Kansallis-Osake-Pankista (KOP), johon hän myös oli yhteydessä yrityskauppahankkeeseen.

KOP:n Pirkanmaan yritysconttorin esimiehenä vuonna 1990 ja vuoden 1991 maaliskuun loppuun saakka toiminut valtiotieteen maisteri Pentti Leino on kertonut käyneensä KOP:n mainitun konttorin esimiehenä Juhantalon kanssa neuvotteluja Herrala-talot Oy:n, AKP-Kumipalvelu Oy:n sekä erään kolmannen yhtiön oston rahoittamisesta vuoden 1990 sekä alkukevään 1991 aikana. Leino oli suhtautunut jokaisen ostohankkeen rahoitukseen kielteisesti. Leinon mukaan lisäluoton saanti ei olisi ratkaissut Juhantalon ongelmaa. Pankissa kerättyjen tietojen mukaan Juhantalon jo omistama yritysrypäs oli ylivelkaantunut vuodenvaihteessa 1990/91 noin 20—25 miljoonaa markkaa.

Asiakasvastuullisena johtajana Pirkanmaan yritysconttorissa vuoden 1991 alusta toiminut Matti Huttunen on kertonut, että kyseisessä konttorissa ei neuvoteltu Juhantalon kanssa uusista luotoista sen jälkeen, kun Pentti Leino jäi eläkkeelle keväällä 1991. Huttusen mukaan ainoastaan erääntyneitä lainoja ja korkoja on pyritty perimään ja järjestämään lainat kuntoon.

Ekonomi Eero Piipponen aloitti joulukuun alussa 1990 Helsingin KOP:n Aleksanterinkadun yritysconttorissa. Sitä ennen hän toimi useiden vuosien ajan Tampereen KOP:ssa Pentti Leinon alaisena. Piipponen on kertonut, että ennen siirtymistään Helsinkiin hän neuvotteli Juhantalon kanssa yritysostoista (AKP-yhtiöt, Herrala-talot), mutta yrityskauppaneuvottelut kariutuivat aina rahoitus- ja vakuuskysymyksiin.

Juhantalon nimittämistä ministeriksi edeltäneenä aikana käydyistä rahoitusneuvotteluista ovat tuolloin SKOP:ia edustaneet todistajat keroneet:

— Vuoden 1991 alusta SKOP:n toimitusjohtajana toiminut Heikki Karpainen, että Juhanta-

lo oli vuonna 1990 hakenut suurta luottoa, jolloin johtokunnassa oli 19.6.1990 tehty periaatepäätös luoton hyväksymisestä ehdoin, että SKOP:n riski on enintään 5 miljoonaa markkaa. Pankin kotimaan liiketoimintaryhmä päätti 6.11.1990, että Juhantalon yritysosto rahoitetaan, jos SKOP:n vastuu/riskitilanne ei muutu. Periaatepäätös siitä, ettei SKOP:n riskiä kasvateta, on Karppisen mielestä ollut Juhantalon tiedossa jo vuonna 1990. Juhantalo esitti uusia ehdotuksia, jotka eivät tehdynt periaatepäätöksen johdosta edenneet pankissa.

— Kauppatieteen maisteri Arto Keränen, joka toimi vuonna 1990 SKOP:ssa rahoituskonsulttina ja vuoden 1991 alusta heinäkuuhun 1992 rahoituspäällikkönä SKOP:n yritys pankissa, että hän laati selvitykset kahdesta eri yrityskaupasta, joihin Juhantalo haki rahoitusjärjestelyjä. Toisen kaupan osalta Keränen oli laatinut muistion kesällä 1990 pankin johtokunnalle ja ehdotettujen vakuusmuutosten vuoksi uuden muistion loka-marraskuussa 1990 pankin liiketoimintaryhmälle. Sekä johtokunta että liiketoimintaryhmä tekivät kielteisen päätöksen. Toisen kaupan osalta asia oli rauennut tarvittavien tietojen puuttumiseen. Lisäksi Keräselä oli alkuvuoden 1991 aikana toimitettu Juhantalon AKP-Kumipalvelu Oy:n ostoaikeita koskevia papereita, joiden osalta hän oli jäänyt odottamaan lisäselvityksiä.

Keräsen arvion mukaan Juhantalon ja pankin käsitykset yrityskauppojen ja niiden rahoituksen keskeisistä edellytyksistä poikkesivat merkittävästi toisistaan. Neuvotteluissa kävi myös ilmi, että Juhantalon yhtiöiden tilanne oli kireä ja että ongelmat eivät voineet olla aiheuttamatta merkittävää konkurssiuhkaa. Touko-kesäkuussa 1991 pankinjohtaja Hannu Puhakka oli ilmoittanut ottavansa Juhantalon asian hoitaakseen, Keräsen ymmärryksen mukaan Wegeliukselta toimeksi saaneena.

— Ekonomi Juhani Riikonen, joka 1980-luvun lopusta alkaen oli SKOP:n johtokunnan jäsen ja sittemmin varatoimitusjohtaja, että SKOP:ssa ja yleisestikin tiedettiin Juhantalon olleen yhtiöittensä kautta ongelma-asiakas. Juhantalon monet yhtiöt olivat kriisitilaisia. SKOP:ssa pyrittiin hoitamaan Juhantalon asiat ”hyvässä hengessä”, mutta liiketoimintaryhmä ei myöntänyt haettuja luottoja, koska Juhantalon tarkoituksena oli ostaa kaksi kertaa suurempi yritys pankin luotolla ja kokonaisriskillä. Tällöin aiempien yritysten tappiot olisi peitetty terveen yrityksen voittoihin, mikä epäonnistues-

saan olisi aiheuttanut muitten velkojien vahingon.

Matti Tiura on kertonut osallistuneensa Juhantalon toimeksiannosta tämän asiamiehenä AKP-Kumipalvelu Oy:n oston rahoitusneuvotteluihin KOP:ssa, Postipankissa ja SKOP:ssa. Viimeksi mainitut neuvottelut olivat alkaneet keväällä 1991 Keräsen kanssa ja jatkuneet sen jälkeen kesäkuussa ja syyskuussa Puhakan kanssa. Yritysoston haettiin 50—63 miljoonan markan rahoitusta.

Tiuran mukaan AKP-Kumipalvelusta oli laadittu esisopimus, joka sisälsi muun muassa ehdon, että ennen kaupan lopullista allekirjoittamista kaupan rahoittamiselle on oltava rahoittajapankkien myönteinen periaatepäätös kirjallisena. Tiuran käsityksen mukaan tämän kaupan toteutuminen olisi pitkällä aikavälillä voinut helpottaa Juhantalon yhtiöiden asemaa mutta se ei olisi yksin riittänyt saattamaan yhtiöiden taloudellista tilannetta tasapainoon.

SKOP:n ja Tampella Oy:n taloudellinen riippuvuus toisistaan

Tampella oli SKOP:n suurin asiakas ja pankki toisaalta Tampellan päärahoittaja. SKOP oli hankkinut Tampellan omistukseensa vuonna 1987.

Tampellan vastuut SKOP:ssa vuoden 1991 loppupuolella olivat yhteensä noin 5,5 miljardia markkaa. SKOP:n omat varat ilman vastuudebenttuureja olivat noin 6,5 miljardia markkaa. Sekä Riikosen että Karppisen käsityksen mukaan Tampellan vastuut SKOP:lle ylittivät pankin kantokyvyn. Heidän mukaansa erityisenä ongelmana oli uhka siitä, että Tampellan 200 miljoonan dollarin määräinen ns. syndikoitu luotto lankeaa vuoden 1991 aikana maksettavaksi. Wegeliuksen päiväkirjan mukaan kyseinen luotto ”oli kuin myllynkivi Tampella Oy:n kaulassa”. Kesän 1991 aikana kärjistynyt tilanne ratkesi niin, että luotto maksettiin Suomen Pankin kehotuksesta tosiasiallisesti SKOP:n toimesta saman syyskuun alussa.

Suomen Pankin johtokunnan jäsen Esko Ollila on kertonut, että SKOP oli ollut ongelma Suomen Pankille ainakin vuodesta 1988 ja että syksystä 1990 alkaen myös Tampella koettiin ongelmaksi, koska sen muodostama vastuukeskittymä uhkasi jo silloin SKOP:n vakavaraisuutta. Suomen Pankin puolelta aluksi pyrittiin kehottamaan SKOP:i johtoa purkamaan Tampellan muodostamaa vastuukeskittymää joko

myymällä osia Tampellasta tai siten, että Tampellaan olisi saatu mukaan muita luotonantajia SKOP:n rinnalle. Ollilan muistaman mukaan kauppa- ja teollisuusministeriöön otettiin asiasta ensimmäiset yhteydet kevätpuolella 1991. Keskusteluja käytiin silloin ministeriön ylijohtaja Mäkisen kanssa, ei sen sijaan ministeritasolla ennen kuin Ahon hallitus nimitettiin.

Suomen Pankissa oli Ollilan mukaan laadittu lokakuun 18 päivänä 1990 ohjelma säästöpankkiryhmälle SKOP:n tervehdyttämiseksi. Ohjelman yhtenä kohtana oli kielto lisätä Tampella-konsernin luototusta yli tietyn markkamäärän. Samalla oli edellytetty SKOP:n johdolta aktiivista toimintaa Tampellan vastuiden vähentämiseksi.

Kauppa- ja teollisuusministeriön ylijohtaja Markku Mäkinen on kertonut, että hän joutui ministeriössä virkansa puolesta tekemisiin Tampellan ongelmien kanssa ensi kerran keväällä 1990. Jo tuolloin lähtökohtana oli, että raskaan konepajateollisuuden rakenteelliset uudistukset tehtäisiin yhtiöiden välillä käyttämättä tähän valtion varoja. Juhantalo tuli ministeriksi tullessaan automaattisesti tietämään Tampellan ongelmista siltä osin kuin ne ministeriötä koskivat.

Juhantalon Suomen Pankilta saama tehtävä

Esko Ollila on kertonut, että kun kevättalvela 1991 kävi ilmeiseksi, ettei SKOP:n Tampella-konsernin vastuiden alentaminen onnistunut, Suomen Pankin johtokunta todennäköisesti toukokuussa 1991 velvoitti hänet käymään neuvotteluja hallituksen kanssa. Kauppa- ja teollisuusministeriö koettiin Suomen Pankkia luontevammaksi selvittämään Tampellan tilannetta. Tässä tarkoituksessa Ollila oli tavannut Juhantalon lounaalla toukokuun 30 päivänä 1991, mistä Ollila muistamansa mukaan oli sopinut Juhantalon kanssa 10 päivänä toukokuuta. Ollila uskoo tuolloin esittäneensä Juhantalolle Suomen Pankin toivomuksena, että valtio tai valtionyhtiöt ostaisivat Tampella-konsernin tai osia siitä. Tuossa neuvottelussa Juhantalon käsitys SKOP:n vaikeasta tilanteesta vahvistui Ollilan käsityksen mukaan.

Kauko Juhantalo on kertonut tavanneensa Ollilan tämän yhteydenoton perusteella ja tämän luona kesäkuun 6 päivänä 1991 aamulla. Tällöin Juhantalo oli saanut Ollilalta tietää, että Tampella-konsernin rahoitus kulki liki kokonaan SKOP:n kautta, että sekä pankilla että Tampella-konsernilla oli likviditeettiongelmia ja että

Tampella oli SKOP:n itsenäisen toiminnan mahdollisesti vaarantava tekijä.

Juhantalon mukaan Ollila oli tuonut esiin, että SKOP:n mahdollisesti kaatuessa ihmisten mielissä istuva hallitus on yleisesti vastuussa. Ollila oli ilmoittanut Suomen Pankin johtokunnan pyytäneen häntä ottamaan Juhantalon yhteyttä sellaisten keinojen selvittämiseksi, joilla Tampellan riskikeskittymä saataisiin puretuksi SKOP:ista. Juhantalo oli kokenut saaneensa "asianajotehtävän" ja otti pikaisesti yhteyden pääjohtaja Wegeliukseen, jonka kanssa hän sopi samaksi päiväksi lounastapaamisen SKOP:n tiloihin.

Juhantalon ministerinasema

Kauppa- ja teollisuusministeriön toimialaan kuuluvat ns. ministeriölain ja valtioneuvoston ohjesäännön mukaan muun muassa teollisuutta ja valtionyhtiöitä koskevat asiat. Suomen Panki etsi ratkaisua Tampellan vastuukeskittymästä SKOP:lle aiheutuneeseen ongelmaan siitä, että Tampellan osia myytäisiin valtionyhtiöille tai yksityisille teollisuusyhtiöille tai että Tampella otettaisiin suoraan valtion omistukseen valtionyhtiönä.

Näistä ensiksi ja viimeksi mainittu vaihtoehto kuuluivat suoraan kauppa- ja teollisuusministeriön toimialaan ja siten myös Juhantalon ministerintehtävän piiriin. Yksityiseen teollisuuteen liittyvä keskeisin vaihtoehto kuuluu valtioneuvoston sisäisessä tehtävienjaossa niin ikään kauppa- ja teollisuusministeriölle, joskin vaihtoehdon merkitys valtioneuvoston toimialan kannalta on etäisempi.

Valtionyhtiövaihtoehtojen mahdollisessa toteuttamisessa viime kädessä valtiovarainministeriöllä olisi ollut käytännössä jopa olennaisen tärkeä rooli. Mutta tällaisessa kysymyksessä ratkaisumallien etsiminen ja arviointi sekä muu alkuselvittely samoin kuin asian esittäminen eteenpäin kuuluivat kauppa- ja teollisuusministeriön vastuualueeseen. Käydessään neuvotteluja Tampellasta sen päärahoittajan SKOP:n kanssa Juhantalo teki näin ollen työtä kauppa- ja teollisuusministeriön päällikkönä toimivan ministerin ominaisuudessa.

Neuvottelu kesäkuun 6 päivänä 1991

Lounastapaamisessa paikalla olleet Wegelius, Summa ja Juhantalo ovat siitä kertoneet:

— Pääjohtaja Wegelius, että häneen oli ennen neuvottelua (klo 11.15) ollut puhelinyhteydessä Ollila, joka oli kertonut tapaamisestaan Juhantalon kanssa ja esittänyt Wegeliukselle tapaamista Juhantalon kanssa. Wegelius kutsui neuvotteluun mukaan toimitusjohtaja Timo Summan Tampellasta. Tarkoituksena oli antaa Juhantalolle informaatiota ja neuvotella mahdollisuuksista, että jokin tai jotkin valtionyhtiöistä ostaisivat Tampellan yhtiöitettyjä osia. Neuvottelussa oli aluksi käsitelty SKOP:n ja Tampella-konsernin kriisitilannetta. Juhantalo otti oman asiansa esille viitaten omaan ja yhtiöittensä kriittiseen tilaan sanomalla, että hän voisi edistää ja vauhdittaa valtionyhtiöiden ja SKOP:n ja Tampellan välisiä neuvotteluja, jos SKOP voisi vastaavasti vakauttaa hänen ja hänen yhtiöittensä luottoja. Kyse ei Wegeliuksen mielestä voinut olla leikkimielestä esitetystä ehdotuksesta, johon nähden neuvottelun aihe oli liian vakava.

Wegelius on lisäksi kuvannut mainittua oman asian esille ottamista siten, että asianomaisen kannalta edullisen pankin ratkaisun vastapainoksi tarjottiin "kauppatavarana" sellaista toimintaa tai sellaisia ratkaisuja viranomaisena, joiden sisällöstä asianomainen ei ollut lain mukaan oikeutettu disponoimaan. Tavallinen kaupanteko, jossa kumpikin osapuoli saa määrätä neuvotteluissa esittämästään, poikkeaa Wegeliuksen mukaan hyvin olennaisesti puheena olevasta asiasta.

— Toimitusjohtaja Summa, että kun Tampella-konsernin asioista oli käyty keskustelua ja Wegelius esittänyt Juhantalolle toivomuksen valtionyhtiöiden kanssa käytävien neuvottelujen vauhdittamisesta, Juhantalo siirsi keskustelun omiin yksityisiin taloushuoliinsa. Summalle uutena asiana kävi ilmi, että Juhantalolla oli erittäin mittavia taloudellisia vaikeuksia. Summan tulkinnaksi ilmapiiristä jäi, että molemmilla keskusteluosapuolilla oli ongelma, johon katsoi toisen osapuolen voivan vaikuttaa ainakin aikataullisesti, oli palvelus ja vastapalvelus, ja kun toinen voi yrittää vauhdittaa toista, niin toinen voi toista. Muodollisesti ja selkeästi Tampellan asioita ja Juhantalon henkilökohtaisia asioita ei kytketty toisiinsa.

Summa oli hämmästynyt suoraviivaista tapaa, jolla suuriin henkilökohtaisiin taloudellisiin ongelmiin pyrittiin saamaan apua, ja erikseen maininnut tästä Wegeliukselle neuvottelun jälkeen. Summan mukaan noin tunnin kestäneestä tapaamisesta ehkä noin 15 minuuttia käytettiin keskustelemiseen Tampellan asioista, joita var-

ten tapaaminen oli sovittu, muun osan mennessä Juhantalon taloudellisten ongelmien käsittelyyn.

— Silloinen kauppa- ja teollisuusministeri Juhantalo, että hän oli ilmoittanut, ettei kauppa- ja teollisuusministeriöllä ollut oman budjettinsa kautta minkäänlaisia mahdollisuuksia auttaa Tampella-konsernia. Budjetissa osoitetusta määrästä oli jo suurin osa sidottuna. Lounaan aikana Juhantalo on kysynyt Wegeliukselta, muistiko tämä, missä vaiheessa Juhantalon SKOP:ssa vireillä oleva yrityskauppa oli, johon Wegelius oli vastannut asian kuuluvan Puhakalle ja ottavansa siitä selvää.

Juhantalon mukaan tällöin ei todennäköisesti puhuttu hänen yhtiöittensä taloudellisista vaikeuksista, eikä hän myöskään muista puhutun yhtiöiden ylivelkaantumisongelmista. Se, mitä Wegelius on väittänyt hänen neuvottelun tässä yhteydessä lausuneen, on Juhantalon mukaan virheellinen yhteenveto käydystä keskustelusta.

Palattuaan ministeriöön Juhantalo oli antanut Mäkiselle tehtävän määräten tämän aloittamaan neuvottelumekanismin, jossa Tampella-konserniin rakenteellisesti sopivat valtionyhtiöiden sekä yksityisen teollisuuden edustajat olisivat yhdessä esimässä mahdollisuuksia ostaa Tampella pois SKOP:sta.

Wegelius on pitänyt tapanaan tehdä neuvottelujen aikanakin muistiinpanoja päiväkirjaansa, minkä useat henkilöt ovat tienneet. Päiväkirjamerkintöjen oikeellisuutta ei ole asetettu kyseenalaiseksi esitutkinnassa. Kesäkuun 6 päivän tapaamisesta Wegelius on muun ohella tehnyt merkinnän "Juhantalo / Otti esille myös oman asiansa." Lisäksi Juhani Riikonen on kertonut Timo Summan joskus jälkikäteen maininneen, että Juhantalo oli 6.6.1991 neuvottelussa "härskisti" yhdistänyt omat taloushuolensa silloisiin vaikutusmahdollisuuksiinsa ministerinä.

Neuvottelu syyskuun 9 päivänä 1991

Lounastapaamisessa paikalla olleet Wegelius, Puhakka ja Juhantalo ovat siitä kertoneet:

— Pääjohtaja Wegelius, että aloite neuvotteluun oli tullut Ollilalta ja että Wegelius oli kutsunut Puhakan paikalle. Keskusteltaessa mahdollisuuksista, että jokin valtionyhtiö ostaisi osia Tampellasta, Juhantalo oli kääntänyt keskustelun myös omiin ongelmiinsa.

Wegelius on neuvottelussa merkinnyt päiväkirjaansa sivulle, jonka yläreunassa marginaalissa on merkintä "Tampella/Juhantalo" ja jossa ensiksi on mainintoja Tampellan osien ostokysy-

myksestä: ”Jos Skop voi hoitaa Juhantalon niin hän on sitten ”Skop:n mies” näissä neuvotteluissa. Hän koplaa nämä kaksi asiaa yhteen”, sekä seuraavalla sivulla omana kommenttinaan ”Uskomatonta röyhkeyttä (alleviivaus CW:n) — mutta hätä ei lue lakia”. Päiväkirjamerkinnot vastaavat Wegeliuksen neuvottelussa saamaa kuvaa, että kahden eri asian yhdistämisestä tai kytkemisestä kuvatulla tavalla oli kysymys.

— Pankinjohtaja Puhakka, joka oli tullut SKOP:n palvelukseen toukokuun puolivälissä 1991, että Wegelius ilmoitti hänelle tapaamisesta. Puhakalle ilmoitettiin myös, että kokoontumisen aiheena on Tampellan ja Juhantalon laina-asiat ja että paikalle tulee myös Juhantalo.

Puhakka on kertonut olevansa varma siitä, että hänelle jäi selkeä kuva Juhantalon halunneen käsitellä Tampella-konsernin asiat ja itseensä liittyvät rahoitusvaikeudet samanaikaisesti yhdessä ja ne yhteen liittäen. Joko hyvin sanatarkasti tai hyvin lähellä oli Juhantalon ilmaisu siitä, että jos me ratkaisemme hänen ongelmansa niin hän on meidän (SKOP:n) mies Tampella-neuvotteluissa. Juhantalon sanoma ja viesti oli täysin selvä: molemmilla on ongelma, ja jos me ratkaisemme hänen ongelmansa, pyrkii hän ratkaisuun meidän (SKOP:n) ongelman. Puhakka ei ole ollut varma sanatarkasta ilmaisusta, mutta on ollut varma siitä, että ”yhteenliittäminen” ja ”SKOP:n mies” olivat aiheet, jotka Juhantalo tapaamisessa otti esille, jolloin SKOP:n miehellä Juhantalo oli tarkoittanut itseään. Tässä ei ollut väärin ymmärtämisen mahdollisuutta.

— Kauko Juhantalo, että tapaamisen aikana vaihdettiin tietoja sen hetkisestä SKOP:n ja Tampella-konsernin tilanteesta ja todennäköisesti myös siitä, että jotkin valtionyhtiöistä saataisivat ostaa osia Tampella-konsernista. Tilaisuudessa olivat tulleet puheeksi myös Juhantalon yrityskauppaan liittyvät asiat, mikä oli vaikuttanut luonteelta, koska Puhakka oli niitä asioita SKOP:ssa hoitanut. Juhantalo ei ollut tehnyt mitään ehdotuksia omien talousasioittensa ja tulevien Tampella-konsernia koskevien neuvottelujen yhdistämisestä. Mitä tulee Wegeliuksen ja Puhakan Juhantalon sanomiksi väittämisiin, Juhantalo on kertonut voineensa käyttää ilmaisua ”SKOP:n mies” — luultavammin kuitenkin sanoneensa olevansa SKOP:n asialla — mikä viittaisi Ollilan toimeksiantoon, mutta muilta osin Wegeliuksen ja Puhakan kertomat eivät vastaa totuutta.

Tästä lounastapaamisesta ovat lisäksi kertooneet:

— Ent. varatoimitusjohtaja Riikonen, että Wegelius oli hänelle jossain yhteydessä maininnut Tampella-konsernin tukea tarjotun edellytyksellä, että Juhantalon asiat järjestettäisiin. Riikonen ei hyväksynyt tätä ollenkaan, ja asiaan suhtauduttiin heti kielteisesti. Riikonen ei pitänyt tätä — sinänsä oudolta tuntuvaa — asiaa vakavasti otettavana, koska hänen käsityksensä mukaan Juhantalo ei pystynyt vaikuttamaan valtionyhtiöiden käyttäytymiseen. Lisäksi Juhantalo oli väärä neuvottelukumppani; hänen mainitsemansa ministeriön käytettävissä oleva summa oli mitätön verrattuna Tampellan ongelmaan.

— Toimitusjohtaja Karppinen, että joko Wegelius tai Puhakka oli hänelle oudoksunut Tampella-konsernin ja Juhantalon asioiden yhdistämistä neuvottelussa 9.9.1991.

— Toimitusjohtaja Paavo Prepula, joka vuonna 1991 toimi SKOP:n hallintoneuvoston puheenjohtajana ja Tampellan hallituksen varapuheenjohtajana, että Wegelius oli ilmeisesti 9.9.1991 tapaamisen jälkeen, todennäköisesti 10.9., todennut hänelle Juhantalon sanoneen, että ”jos SKOP hoitaa hänen taloudelliset ongelmansa kuntoon, niin hän on sen jälkeen Tampella-asiassa SKOP:n mies”. Wegeliuksen kanssa oli tuolloin todettu, ettei pankilla ole syytä eikä mahdollisuutta ryhtyä mihinkään sellaisiin toimiin, jotka voisivat antaa vaikutelman siitä, että Juhantalon asiakkuuteen liittyvät asiat olisi yhdistetty Tampella-järjestelyyn. Pelkkä epäily tai vihjaus mahdollisesta kytkennästä riitti jo estämään minkäänlaiset järjestelyt. Prepula myöhemmin syyskuussa välitti saamansa tiedon Ollilalle.

Jälkivaiheet ja hankkeiden eteneminen

Pankinjohtaja Puhakka on kertonut tavanneensa Juhantalon asialla toimineen, tämän yhtiöiden tilintarkastajan Matti Tiuran 13.9.1991 sekä Juhantalon tämän kutsusta lounaalla 17.9.1991.

Tiuralle Puhakka oli todennut, ettei SKOP tule rahoittamaan AKP-Kumipalvelu Oy:n ostohanketta, josta oli neuvoteltu jo alkukesällä.

Juhantalo oli kertonut Puhakan mukaan lounaalla, että eräs valtionyhtiö oli tekemässä päätöstä Tampella-konsernin osan ostamisesta, ja samalla ilmoittanut tarvitsevänsä pikaisesti SKOP:lta positiivisen lainapäätöksen. Puhakka oli kokenut Juhantalon sanoman joko pyynnöksi tai ehdotukseksi, ei vaatimukseksi. Keskusteltuaan Juhantalon mainitsemasta Tampellan osaan kohdistuneesta ostoaikkeesta Tampellan

johdon kanssa Puhakka sai hyvin erilaisen kuvan neuvottelujen edistymisestä.

Puhakka on kertonut tuoneensa Juhantalolle tässäkin tapaamisessa esille, että tämän esittämä ehdotus sisälsi liian suuria riskejä, etenkin kaupan liittyvän kiinteistömäärän takia. Puhakka oli pyytänyt Juhantaloa yrittämään sellaista ratkaisua, jossa ei olisi kiinteistöongelmaa. Tällöin Juhantalo oli kertonut joukon suuria suomalaisia yrityksiä olevan valmiita tekemään ostopäätöksen kyseisistä kiinteistöistä ja maininnut, että eräästä suuresta yhtiöstä tullaan ottamaan Puhakkaan yhteyttä. Kun tästä yrityksestä soitettiin Puhakalle, kävi ilmi, etteivät he missään tapauksessa olleet valmiita antamaan tällaista ostopäätöstä.

Juhantalo on kertonut, että Puhakka oli 17.9.1991 pidetyssä neuvottelussa ilmoittanut, että AKP-Kumipalvelu Oy:n kauppaa koskeva rahoitus näyttää hänestä positiiviselta ja että rahoitusratkaisu tulee menemään läpi pankin toimivaltaisessa elimessä. Juhantalon mukaan Puhakka kertoi Sarfviin kokouksesta, jossa myös pankin johtokunta kokoontuisi, jolloin Puhakka ottaisi Juhantalon yrityskaupan esille.

Ent. toimitusjohtaja Wegelius on yleisesti kertonut, että Juhantalon lainapyynnöt otettiin aina uudelleen harkintaan, mutta vain "pankillisesti", eikä Juhantalon esitystä asioiden yhdistämisestä ikään kuin otettu vastaan. Jos yhdistämisestä olisi otettu kiinni, SKOP olisi suhteellisen helposti voinut järjestää Juhantalon yrityskaupan rahoituksen. Wegeliuksen arvion mukaan ministerillä taas olisi ollut mahdollisuus huolimatta riittämättömistä yritystaloudellisista ja rahoitukseen liittyvistä näkökulmista tehdä päätöksiä Tampella-konsernin osien kaupoista vetoamalla maan kokonaisuuteen ja yleisten ja poliittisten seikkojen huomioon ottamiseen. Perustuslakivaliokunnassa kuultuna Wegelius on selittänyt, ettei SKOP lähtenyt mukaan tarjottuun asetelmaan, koska se olisi ollut väärin ja myös pankillisesti epäviisasta ja koska Wegelius ei uskonut, että ministeri olisi pystynyt loppuun saakka täyttämään osaltaan sitä, joka olisi tuonut ratkaisun SKOP:n ongelmaan.

Pankinjohtaja Puhakka on kysyttyä kertonut, että Juhantalo ei saanut SKOP:lta lisärahoituspäätöstä. Puhakan mielestä Juhantalon voi tulkita saaneen siinä mielessä apua, että pankki ei ryhtynyt perintätoimiin niin kauan kuin Juhantalo yritti löytää ratkaisua ongelmaan. Pankki antoi hänelle aikaa ratkaisun etsimiseen ei lisärahoitusta.

Suomen Pankki otti SKOP:n haltuunsa 19 päivänä syyskuuta 1991. Esko Ollila on kertonut olleensa haltuunottoa seuranneena päivänä valtioneuvoston talouspoliittisessa ministerivaliokunnassa tekemässä selkoa SKOP:n haltuunotosta. Ollilan poistuttua selontekonsa jälkeen kokoushuoneesta Juhantalo liittyi hänen seuraansa. Juhantalo oli tuolloin kertonut taloudellisista ongelmistaan ja siitä, että ne olivat olleet juuri järjestymässä SKOP:n avulla ja että lainahakemusta oli ollut tarkoitus käsitellä juuri tuona päivänä SKOP:n johtokunnassa. Juhantalo oli toivonut, että uusissa olosuhteissa Ollila myötävaikuttaisi luottotodistuksen eteenpäin menoon pankissa. Jonkin aikaa keskustelun jälkeen Juhantalo oli soittanut Ollilalle ja kertonut saaneensa Puhakalta tiedon, että luotto voitaisiin myöntää, mikäli Ollila siihen suostuu. Ollila oli tarkistettuaan välittömästi asian todennut, ettei tällaista tietoa ollut Juhantalolle annettu.

Ollila tapasi Juhantalon Suomen Pankissa 23. syyskuuta, jolloin Juhantalolla ei ollut uusia toivomuksia SKOP-asian suhteen. Ollilan mukaan Juhantalo oli vaikuttanut tällöin hyvin optimistisella asiansa järjestymisen suhteen ja lainan saantiin SKOP:sta.

Toimitusjohtaja Summa on kertonut, että hän ei ollut havainnut muutoksia kauppa- ja teollisuusministeriön suhtautumisessa Tampella-konsernin asioiden hoitamiseen aiemmin kuvattujen neuvottelutapaamisten jälkeen.

Ylijohtaja Mäkinen on kertonut, että Juhantalo oli erään Wegeliuksen kanssa käymänsä neuvottelun jälkeen esittänyt, että kauppa- ja teollisuusministeriö pyrkisi myötävaikuttamaan siihen, että Tampella-konsernin kohdalla löydetäisiin ratkaisu. Sen reunaehtona oli edelleen, ettei tarkoitukseen käytetä valtion varoja. Kauppa- ja teollisuusministeriöllä oli eräänlainen myötävaikuttajan rooli. Käytännössä se olisi voinut tarkoittaa osakepääoman korotuksin tukea Tampella-konsernin osia ostavia valtionyhtiöitä tai sallia emoyhtiön osakkeiden käyttöä maksuvälineinä, jota viimeksi mainittua keinoa sittemmin on käytettykin.

Asian oikeudellinen arviointi

Asiaan liittyvät säännökset

Ministerivastuulain 4 §:n mukaan perustuslakivaliokunnan tehtävänä on eduskunnassa tehdyn muistutuksen johdosta harkita, onko valtioneuvoston jäsen menetellyt lainvastaisesti, ja

antaa tästä kysymyksestä lausunto eduskunnalle. Valiokunnan tulee oikeudellisesti ilmaistuna asiassa kertyneen näytön ja tapaukseen sovellettavien oikeussäännösten perusteella esittää käsityksensä muistutuskirjelmässä tarkoitetun menettelyn lainvastaisuudesta. Valiokunnan lausunnon tulee sisältää kannanotto siihen, onko asiassa menetelty lainvastaisesti ja, jos näin on, onko kysymys sellaisesta lainvastaisuudesta, jota tarkoitetaan ministerivastuulain 7 §:ssä ja joka voi johtaa syytteen nostamiseen valtakunnanoikeudessa.

Ministerivastuulain 1 §:stä ilmenee, että eduskunnan tarkastusoikeus koskee valtioneuvoston jäsenen virkatoimen lainmukaisuutta. Tarkastusoikeuden ulkopuolelle jäävät sellaiset teot ja laiminlyönnit, jotka eivät kuulu laissa tarkoitettujen virkatoimien piiriin. Virkatoimiksi on luetu esimerkiksi ministerin tässä asemassaan päätöksentekoa edeltävissä valmisteluvaiheissa suorittamat toimet (PeVM 14/1953 vp, 11/1960 vp ja 16/1981 vp). Ministerin virassa tapahtuneena toimintana on pidetty myös ulkoasiainministerin maan ulkopolitiikkaan liittyvistä asioista vieraan maan suurlähetystössä tuon maan diplomaattisen edustajan kanssa käymät keskustelut (PeVM 8/1989 vp).

Ministerivastuulaisa tarkoitetun virkatoimen ei valiokunnan käsityksen mukaan tarvitse olla säännöksiin järjestettyä toimintaa, vaan virkatoimiksi on katsottava esimerkiksi sellaiset varsinaisia ratkaisuja valmistelevat toimet, jotka ovat vain käytännön vakiinnuttamia tai vain asian laadun sanelemia. Ministerin toiminnan virkatoimi-luonteesta kannalta on merkityksetöntä, johtaako toiminta aikanaan mihinkään ratkaisuihin. Kun otetaan huomioon teollisuutta ja valtionyhtiöitä koskevien asioiden kuuluminen kauppa- ja teollisuusministeriön toimialaan ja Kauko Juhantalon asema tämän ministeriön päällikkönä, on valiokunnan mielestä kiistatonta, että Juhantalon nyt esillä olevaa toimintaa on arvioitava ministerivastuulain perusteella.

Ministerivastuulain 7 §:n mukaan lainvastaisena menettelynä, josta valtioneuvoston jäsen voidaan panna syytteeseen valtakunnanoikeudessa, on pidettävä sitä, "1) jos hän virkatoimessaan on ollut avullisena ilmeiseen laittomuuteen tahi sitä edistänyt, 2) jos hän maan ilmeiseksi vahingoksi on tahallansa väärinkäyttänyt virka-asemaansa, mikä menettely on katsottava virkarikokseksi, taikka 3) jos hän muuten jossakin virkatoimissaan on selvästi lainvastaisesti menettänyt".

Ministerivastuulain 7 §:ssä ensiksi ja viimeksi mainittu lainvastainen menettely voi toteutua sekä tahallisella että tuottamuksellisella teolla. Kohdassa 2 edellytetään nimenomaan tahallisuutta. Kaikissa tapauksissa ministerivastuulain 7 § edellyttää lainvastaisen menettelyn olevan ilmeistä tai selvää.

Vaikka ministerivastuulaki sisältää tällaisen erityisen kynnyksen ministereiden rikosoikeudelliselle vastuunalaisuudelle, ilmenee oikeusjärjestyksestämme, esimerkiksi hallitusmuodon 92 §:n 1 momentista selvästi, että myös ministerit ovat velvollisia noudattamaan lakeja ja muita säädöksiä.

Valiokunnan käsityksen mukaan ministerivastuulain kyseisessä kohdassa mainituista lainvastaisen menettelyn muodoista käsiteltävänä olevan asian kannalta on merkitystä vain viimeisellä eli sillä, että ministeri Juhantalo olisi muutoin kuin kahdessa edeltävässä kohdassa sanotulla tavalla menetellyt jossakin virkatoimissaan selvästi lainvastaisesti.

Ministerivastuulain kyseisen kohdan tunnusmerkistö on avoin, ja sen toteutuminen edellyttää toista lainkohtaa, jossa lainvastainen menettely on kuvattu. Valiokunnan käsityksen mukaan tällaisina avointa tunnusmerkistöä täydentävinä säännöksinä tulevat kysymyksen ensi sijassa rikoslain 40 luvun säännökset virkarikoksista.

Rikoslain 40 luvun säännökset koskevat sanamuotonsa mukaan virkamiehiä ja osaksi julkisyhteisön työntekijöitä. Virkamies-käsite on määritelty rikoslain 2 luvun 12 §:ssä. Luettelossa ei mainita valtioneuvoston jäseniä. Ministerivastuulain perustuslakiominaisuuden ja lainvalmisteluasiakirjojen (HE 58/1988 vp, PeVL 4/1988 vp ja LaVM 7/1988 vp) perusteella on kuitenkin katsottava, että valtioneuvoston jäsentä on pidettävä virkamiehenä sovellettaessa ministerivastuulain 7 §:n johdosta rikoslain 40 luvun yksittäisiä säännöksiä.

Käsiteltävänä olevassa tapauksessa rikoslain 40 luvun säännöksistä kysymyksen tulevat lähinnä 1 § (sekä 2 ja 3 §) lahjuksen ottamisesta, 7 § (ja 8 §) virka-aseman väärinkäyttämistä sekä 10 ja 11 § virkavelvollisuuden rikkomisesta.

Rikoslain 40 luvun 1 §:n mukaan lahjuksen ottamisena rangaistaan se, että virkamies vaatii toiminnastaan palvelussuhteessa lahjan tai muun oikeudettoman edun. Vaatimisella tässä lainkohdassa tarkoitetaan valiokunnan käsityksen mukaan sitä, että virkamies omasta aloitteestaan pyytää tai asettaa virkatoimensa ehdoksi sen, että hän saisi lahjan tai muun oikeudetto-

man hyvikkeen. Tunnusmerkistö täyttyy jo vaatimuksen esittämisellä, jos se on tullut toisen osapuolen tietoon, eikä sen täyttymisen edellytyksenä ole, että niin myös tapahtuisi kuin vaatija esittää.

Rikoslain 40 luvun 7 §:n mukaan tuomitaan virkamies, jos hän hankkiakseen itselleen tai toiselle hyötyä muun muassa rikkoo tai jättää täyttämättä virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa osallistuessaan päätöksentekoon tai sen valmisteluun tai käyttäessään julkista valtaa muissa virkatehtävissään.

Rikoslain 40 luvun 10 ja 11 §:n ns. yleisten virkarikossäännösten avoimet tunnusmerkistöt ovat samansisältöiset sillä eroavuudella, että 10 §:ssä edellytyksenä on tahallisuus ja 11 §:ssä tuottamus. Näiden rikosten tunnusmerkistön täyttymisen edellytyksenä on, että virkamies rikkoo tai jättää täyttämättä virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen.

Niin rikoslain 40 luvun 7 §:n kuin 10 ja 11 §:nkin tunnusmerkistöihin sisältyy virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuuden rikkomisen tai täyttämättä jättäminen. Perustuslakina voimassa olevassa ministerivastuulaissa ei ole vastaavanlaista edellytystä eikä sellaista sisältynyt myöskään ministerivastuulain säätämisen aikaan voimassa olleisiin rikoslain säännöksiin tahallisuudesta ja tuottamuksellisesta virkavirheestä. Kun tähän nähden otetaan huomioon rikoslain 40 luvun uudistamiseen liittyvä edellä todettu säätämishistoria, ei valiokunnan käsityksen mukaan ministerin lainvastaisen menettelyn ehdottomaksi edellytykseksi pidä asettaa sitä, että menettely merkitsee johonkin nimenomaiseen säännökseen tai määräykseen perustuvan velvollisuuden rikkomista. Ministerin vastuunalaisuus voi pohjautua myös yleisesti hyväksyttyihin periaatteisiin, kuten hyvään hallintotapaan.

Rikoslain 40 luvun 7 §:n sekä myös 10 ja 11 §:n sovellettavuutta arvioitaessa ei tunnusmerkistöjen mukaista nimenomaista virkavelvollisuuden säännössidonnaisuutta ole mahdollista täysin sivuuttaa. Säännössidonnaisuuskysymyksen kannalta on valiokunnan käsityksen mukaan aihetta kiinnittää huomiota hallintomenettelylain esteellisyssäännösten merkitykseen käsiteltävänä olevassa asiassa.

Mainittu laki koskee hallintomenettelyä eli hallintoasioiden käsittelyä myös valtioneuvostossa ja sen ministeriöissä. Valiokunnan arvioitavana oleva Juhantalon toiminta valtionyhtiöiden mahdollisesta osuudesta SKOP:n Tampella-ongelman järjestämiseksi koski sellaisia seikkoja, jotka olisivat — jos esimerkiksi jokin valtionyhtiö olisi ostanut osan Tampellasta — voineet johtaa ministeriössä ja myös valtioneuvostossa tehtäviin päätöksiin. Toiminnan tällaista yhteyttä mahdolliseen päätöksentekovaiheeseen on pidetty ominaisena lain tarkoittamalle hallintoasian käsittelylle, vaikka päätöksiä ei tosiasiasa tehtäisikään välittömästi tuon toiminnan perusteella.

Hallintomenettelylain 1 §:n 1 momentista vain johtuisi, että tällöin — kun päätöksentekovaihe ei ole konkreettisesti käsillä — ei lain 14—28 §:ää tarvitsisi noudattaa. Kuitenkin lain 10 ja 11 §:n säännökset esteellisyysperusteista ja esteellisyyden vaikutuksesta ovat noudatettavina tällaisessa toiminnassa.

Hallintomenettelylain 10 §:n 1 momentin 1—5 kohdassa säädetään erityisistä esteellisyysperusteista. Momentin 6 kohdan mukaan esteellisyys aiheutuu myös silloin, jos luottamus virkamiehen puolueettomuuteen muusta erityisestä syystä vaarantuu. Lain 11 §:n 1 momentissa kielletään esteellisenä käsittelemästä asiaa ja ole-masta läsnä asiaa käsiteltäessä, paitsi milloin esteellisyys asian laadun vuoksi ei voi vaikuttaa ratkaisuun tai asian käsittelyä ei voida lykätä.

Valiokunta on kiinnittänyt huomiota myös hallitusmuodon 36 §:n 2 momentin säännöksiin siltä osin kuin niistä ilmenee ministerin kelpoisuusehtona olevan tunnettu rehellisyys ja taitavuus. Valiokunnan käsityksen mukaan nämä vaatimukset, kun otetaan huomioon kyseisen pykälän sisältö kokonaisuudessaan, liittyvät kuitenkin ensi sijassa parlamentaariseen hallitustapaamme eikä niistä suoranaisesti voi tehdä oikeudellisia päätelmiä ministerin rikosoikeudelliseen vastuuseen nähden. Kyseisen sääntelyn perustarkoituksen kannalta on huomionarvoista, että Juhantalo on pyynnöstään saanut eron valtioneuvoston jäsenyydestä.

Näytön arviointi

Juhantalon taloudellinen asema ministerinimityksen aikaan

Juhantalon yhtiöt olivat velkaantuneet kestä-mättömästi, kun hänet nimitettiin valtioneuvos-

ton jäseneksi. Velat rasittivat henkilötakauksen vuoksi myös Juhantaloa itseään. Niillä neuvotteluilla, joita yhtiöiden pelastamiseksi oli rahalaitosten kanssa käyty, ei näytä olleen menestysmahdollisuuksia.

Rahalaitosten kannalta Juhantalo on ministeriksi tullessaan ollut vakavasti velkaantunut velallinen, jonka yritykset järjestää velkaongelmansa yksi toisensa jälkeen torjuttiin mahdottomina.

Erityisesti SKOP:n osalta tilanne näyttää lopullisesti ratkaistun jo vuonna 1990 tehdyillä periaatepäätöksillä, joiden mukaan Juhantalon yhtiöissä ollutta 5 miljoonan markan kokonaisriskiä ei sallittu suurentaa.

Juhantalon on täytynyt jo ministeriyden alkaessa ymmärtää, että hän joutuisi ainakin asiallisesti arkaluontoiseen tilanteeseen, mikäli hän virkatoimissaan ylipäättään joutuisi käsittelemään tai ratkaisemaan kysymyksiä, joihin liittyisi samojen rahalaitosten intressejä.

SKOP:n ja Juhantalon neuvottelujen lähtöasetelma ja lopputilanne

Viimeistään saadessaan Ollilalta toimeksianoksi kuvaamansa tehtävän myös Juhantalo on tullut tietoiseksi siitä, että SKOP oli vakavassa vaarassa Tampella-konsernin vastuiden vuoksi. Tampella-konsernin vaikeudet ovat olleet sekä Wegeliuksen että Juhantalon tiedossa.

Siten Juhantalon ja Wegeliuksen neuvottelut ovat lähteneet liikkeelle tilanteesta, jossa kummallakin osapuolella on ollut edustamiinsa yhtiöihin liittyvä vakava ja elintärkeä ongelma ja jossa molemmat ovat olleet tietoisia myös toistensa vaikeuksista. Juhantalon yhtiöiden tilanne on kesällä 1991 ollut kestävä ja SKOP:n tilanne heikkeni koko kesän ajan. Myös molempuolinen tietoisuus toistensa tilanteen kehittymisestä on jatkunut ja syventynyt kesän ja syksyn 1991 neuvottelujen aikana.

Juhantalon omista lausumista ja toiminnasta on pääteltävä hänen pitäneen ainakin mahdollisena, että SKOP voisi vielä ratkaista myönteisesti Juhantalon tavoittelemien yhtiöjärjestelyjen rahoituksen siinäkin huolimatta, että rahoitusta haettiin vastoin pankin vastuiden kasvattamista kieltävää ehtoa. Tätä tukee myös se, että Juhantalon ponnistelut järjestelyn aikaan saamiseksi SKOP:n kanssa lisääntyivät ja voimistuivat syksyn 1991 tultaessa.

Wegeliuksen lausumista on pääteltävissä, että pankille olisi sinänsä ollut mahdollista rahoittaa

Juhantalon yritysosto pyydettyllä tavalla. Pankilla ei sen sijaan näytä olleen varmuutta siitä, että Juhantalo kauppa- ja teollisuusministerinä ainakaan ratkaisevasti olisi voinut edistää Tampella-konsernin vastuukeskittymän purkamista. Juhantalo itse ei ole pitänyt mahdollisuuksiaan vaikuttaa Tampella-konsernin kautta SKOP:n tilanteeseen erityisen merkittävinä. Suomen Pankin toimeksiannosta on pääteltävissä, että siellä uskottiin Juhantalon vaikutusmahdollisuuksiin.

Neuvottelutilaisuudet 6. kesäkuuta sekä 9. ja 17. syyskuuta 1991

On riidatonta, että Tampella-konsernia koskeneessa 6 päivänä kesäkuuta pidetyssä neuvottelussa Juhantalo itse siirsi keskustelun omien yhtiöittensä taloudellisten kysymysten järjestelyyn. Syyskuun 9 päivänä pidetyn neuvottelun tarkoituksena ainakin pankin näkökulmasta oli käsitellä sekä Tampellan että Juhantalon asioita. Puhakan ja Juhantalon neuvottelu 17 päivänä syyskuuta koskikin vain Juhantalon asioita.

Neuvotteluihin osallisten kertomukset siitä, miten Juhantalo sanatarkasti itsensä ilmaisi, poikkeavat toisistaan. Sen sijaan Juhantalon lausumien tarkoituksesta Wegeliuksen ja kohdaltaan Summan ja Puhakan kertomukset ovat samansuuntaisia.

Todistusharkinnassa on otettava huomioon, että silloinen pääjohtaja Wegelius oli asemassa, jossa hän itsekkin oli riippuvainen johtamansa pankin kohtalosta. Toimitusjohtaja Summa, jonka intressit liittyivät Tampella-konsernin hoitamiseen, oli Juhantalon yhtiöiden asiaan nähden täysin ulkopuolinen ja joutui niiden todistajaksi yllättäen. Pankinjohtaja Puhakka taas oli aloittanut SKOP:n palveluksessa vasta, kun pankin kaikki vaikeudet olivat jo näkyvissä. Heidän kenenkään asemansa ei ole ollut mitenkään riippuvainen siitä, kuinka Juhantalon lausumat tulkitaan. Kaikkien näiden todistajien kertomusten luotettavuutta tukee se, että he ovat jo tuolloin maininneet Juhantalon puheista ulkopuolisillekin ja ovat suhtautuneet torjuvasti Tampellan ja Juhantalon asioiden yhdistämiseen. Myös Wegeliuksen päiväkirjamerkinnät tukevat kertomuksia.

Wegeliuksen, Summan ja Puhakan kertomusten perusteella valiokunta pitää totena, että Juhantalo on edellä mainituissa neuvotteluissa kesän ja alkusyksyn 1991 aikana esittänyt SKOP:n edustajille, Wegeliukselle ja Puhakalle, että Juhantalon yhtiöiden ongelmat ja SKOP:lle Tam-

PELLA-konsernista aiheutuneet ongelmat ratkaisitaisiin samanaikaisesti ja myönteisesti. Tätä kuvaavat niin Wegeliuksen kuin Puhakankin lausumat siitä, että "jos SKOP hoitaa Juhantalon" tai ratkaisee "hänen ongelmansa", niin Juhantalo on "SKOP:in mies" neuvotteluissa Tampellan pelastamiseksi tai "pyrkii ratkaisemaan meidän kauttamme SKOP:in ongelman".

Juhantalon esitystä ongelmien samanaikaisesti myönteisestä ratkaisemisesta ei ole nimenomaisesti hyväksytty eikä torjuttu. Juhantalon kannalta arvioituna pankin vastaukseksi näyttää jääneen, että hänen lainahakemuksensa tutkitaan "pankillisesti". Juhantalon on täytynyt ymmärtää, että pankki on suhtautunut myönteisesti pankin omien ongelmien ratkaisemiseen. Tähän tavallaan avoimeen tilanteeseen Juhantalo on tyytynyt, tosin niin, että hän on ottanut asian aina uudelleen esille.

SKOP:ssa on tosiasiallisesti suhtauduttu kielteisesti Juhantalon yhtiöiden ongelmien ratkaisemiseen, koska tämä olisi edellyttänyt pankin riskin kasvua. Samalla pankissa on kuitenkin epätoivoisesti haettu keinoja Tampella-konsernin realisoimiseksi.

Juhantalon esitysten jälkeen on tosiasiallisesti tapahtunut niin, että SKOP:ssa on jatkettu hänen luottopyyntöjensä harkitsemista, jolloin ei ole ryhdytty perintätoimiin, ja että Juhantalo on jatkanut jo ennen hänen ministeriksi tuloaan Suomen Pankin ja SKOP:n välillä esillä ollutta valmistelua Tampellan pelastamiseksi.

Juhantalo on valiokunnan mielestä tehdessään 6.6.1991 neuvottelussa ja myös sen jälkeen esityksiä tiennyt, että luottamus hänen puolueettomuuteensa vaarantuu ja että hänen menettelynsä ei ole ministereille asetettavan rehellisyysvaatimuksen mukaista.

Johtopäätökset

Juhantalo tuli ministerinasemansa vuoksi Suomen Pankin johtokunnan ja viime kädessä pankinjohtaja Ollilan aloitteesta kesäkuun 6 päivänä 1991 valtion puolelta hoitamaan Tampella-konsernin vastuukeskittymän purkamispyrkimyksiä. Ne oli koettu Suomen Pankissa välttämättömiksi ennen muuta tämän vastuukeskittymän suuruudesta SKOP:lle aiheutuneen vakavan vaaran takia.

Tuolloin Juhantalon yhtiöiden ja niiden kautta myös hänen henkilökohtainen taloudellinen tilanteensa oli velkaantumisen johdosta kestävä. Juhantalon yhtiöillä oli huomattavan

suuret vastuut SKOP:ssa, joskin vielä merkittävämminkin ne olivat velkaantuneet toiselle liikepankille. Yhtiöiden taloudellinen tilanne ei nähtävästi ollut tiedossa muualla kuin yhtiöitä rahoittaneissa luottolaitoksissa.

Juhantalo uskoi saavansa yhtiöittensä taloudelliset ongelmat järjestymään onnistuneella yritystostolla. Hänellä oli tällaisen yritystoston rahoittamista tarkoittava laina-asia vireillä SKOP:ssa jo ministeriksi tullessaan. Juhantolalla oli siten ministerikautensa alusta alkaen taloudellisesti merkittäviä, konkreettiseen asiaan kytkeytyviä henkilökohtaisia intressejä SKOP:n suuntaan.

Tampella-konsernin osien mahdollinen myyminen valtionyhtiöille, mikä oli yksi vastuukeskittymän purkamisstrategioista, ei sinänsä olisi ollut sellainen hallintomenettelylain 10 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla Juhantalon esteellisyyden aikaan saava ratkaisu. Tästä ratkaisusta yksistään ei nimittäin olisi voinut olla Juhantalolle odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa. Tällaiset odotukset, jos niitä yksin tämän ratkaisun suhteen oli, johtuivat Juhantalon ja hänen yhtiöittensä suhteista SKOP:iin ja siellä arvioitavana olleesta yritystoston lainarahoituksen järjestämisestä.

Juhantalon mittavat taloudelliset vaikeudet ja hänen hakemuksensa samanaikainen vireilläolo SKOP:ssa myönteisen rahoitusratkaisun saamiseksi yritystostolle, jonka Juhantalo uskoi ratkaisevasti helpottavan yhtiöittensä asemaa, muodostivat valiokunnan mielestä sellaisen hallintomenettelylain 10 §:n 1 momentin 6 kohdassa tarkoitetun muun erityisen syyn, joka objektiivisesti katsoen vaaransi luottamuksen Juhantalon kykyyn ja tahtoon hoitaa puolueettomasti vastuukeskittymän purkamispyrkimyksiä.

Juhantalo on sittemmin lounasneuvotteluissa SKOP:ssa kesäkuun 6 ja syyskuun 9 päivänä 1991 esittänyt SKOP:n edustajille, että hänen yhtiöittensä ongelmat ja SKOP:lle Tampella-konsernista aiheutuneet ongelmat ratkaistaisiin samanaikaisesti ja myönteisesti. Sama asia on vastaavansisältöisenä ollut esillä myös lounastapaamisissa syyskuun 17 päivänä.

Tällaiset esitykset tehdessään Juhantalo on yhdistänyt hänelle ministerinä kuuluneisiin Tampella-konsernin vastuukeskittymän purkamispyrkimyksiin omia yksityisasioitaan koskevan ja kyseiseen ministeriudesta johtuvaan asiaan nähden täysin vieraan elementin. Valiokunta on katsonut Juhantalon näitä esityksiä tehdessään tienneen tämän yhdistämisen johta-

van siihen, että esityksistä tiedoiset SKOP:n edustajat menettävät luottamuksen hänen puolueettomuuteensa vastuukeskittymän purkamiskysymyksessä. Vastaavasti heidän uskonsa Juhantalon tahtoon edistää pyyteettömästi SKOP:n Tampellasta johtuvien vastuiden pienentämistä on täytynyt vähetä.

Näin menetellessään Juhantalo on saanut aikaan tilanteen, joka — jos se olisi silloin tullut yleisesti tunnetuksi — olisi ollut omiaan horjuttamaan yleisön luottamusta hänen puolueettomuuteensa ainakin kyseisessä, hänen ministerin asemaansa liittyvässä vastuukeskittymän purkamistehtävässä. Mainittu yleisön luottamusta koskeva näkökohta vaikutti hyvin keskeisesti hallintomenettelylain esteellisyyssäätelyn sisältöön, ja tarkoituksena oli suojata tätä luottamusta.

Yhdistettyään itseään koskevan vieraan elementin sanotulla tavalla SKOP:n vastuukeskittymän purkamispyrkimykseen ja siten viime kädessä saamalla omin aktiivisin toimenpitein aikaan oman esteellisyytensä kyseisessä asiassa Juhantalo edelleenkin pyrki toimimaan Tampellan osien myymiseksi valtionyhtiöille, tai ainakin hän antoi osuudestaan sellaisen kuvan. Juhantalon tällainen toiminta on ollut vastoin hallintomenettelylain 11 §:ssä säädettyä esteelliseen virkamieheen kohdistuvaa asian käsitteilykieltoa, mikä menettely valiokunnan käsityksen mukaan täyttää ainakin rikoslain 40 luvun 10 §:ssä säädetyn virkavelvollisuuden rikkomisen tunnusmerkistön. Kun lisäksi otetaan huomioon, että Juhantalon suorittaman yhdistämisen ainoana tarkoituksena oli edistää hänen yhtiöilleen edullisen rahoitusratkaisun syntymistä yritysostoa varten, on Juhantalon menettely tällaisen hyvin henkilökohtaisen vaikuttimen takia valiokunnan mielestä ollut sillä tavoin selvästi lainvastaista kuin ministerivastuulain 7 §:ssä tarkoitetaan.

Valiokunnan mielestä edellä selostettu päätelmä on kertyneen aineiston perusteella valiokunnan tehtävän suorittamisen ja ministerivastuulain kannalta riittävä, joten valiokunta ei ole tarkastellut ministerivastuukysymystä erikseen rikoslain 40 luvun muiden säännösten suhteen. Niistä säännökset lahjoman ottamisesta ja virka-aseman väärinkäyttämisestä voivat tulla sovellettaviksi tässä asiassa. Tämän harkitseminen jää mahdolliseen syyttämisvaiheeseen. Rikoslain 40 luvun 1, 3 ja 7 §:n suhde 10 §:ään on sellainen, että ne erityissäännöksinä tulevat sovellettaviksi ensisijaisesti 10 §:ään verrattuna.

Valiokunta kiinnittää vielä huomiota tuottamuksellisten tekumuotojen rangaistavuuteen, joka määräytyy ministerivastuulain 7 §:n ja rikoslain 40 luvun 11 §:n mukaan. Rikoslain 40 luvun säännösten keskinäinen suhde on sellainen, että kaikkien tahallisuutta edellyttävien rikosten tuottamuksellisetkin tekumuodot ovat rangaistavia 11 §:n nojalla tuottamuksellisia virkavelvollisuuden rikkomisina.

Edellä esitettyyn viitaten perustuslakivaliokunta, joka valtiopäiväjärjestyksen 45 §:n ja eduskunnan työjärjestyksen 24 §:n nojalla on valinnut puheenjohtajansa esittelijäksi antamaan tarpeellisia tietoja asiaa eduskunnan täysistunnossa käsiteltäessä, kunnioittaen esittää eduskunnalle ministerivastuulain 4 §:ssä tarkoitettuna lausuntonaan,

että kauppa- ja teollisuusministeri Kauko Juhantalo on yhdistäessään omat taloudelliset asiansa toimintaansa Tampellakonsernista Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankille aiheutuneen vastuukeskittymän purkamiseksi menetellyt lainvastaisesti ja

että Juhantalon lainvastainen menettely on ollut sellaista kuin ministerivastuulain 7 §:ssä tarkoitetaan.

Helsingissä 10 päivänä kesäkuuta 1993

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Niinistö, varapuheenjohtaja Alho, jäsenet Jansson, Jäätteenmäki, Kaarilahti, Kekkonen, Koskinen, Laine,

M. Laukkanen, J. Leppänen, Moilanen, Nikula, Näsi, Varpasuo, Vähänäkki ja Väistö sekä varajäsen Kautto.

Eduskunnalle

Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki Oy:n entisen toimitusjohtajan Christopher Wegeliuksen muistiinpanoihin perustuvassa Mauno Saaren kirjoittamassa kirjassa "Minä, Christopher Wegelius" kerrotaan entisen kauppaja- ja teollisuusministeri Kauko Juhantalon toiminnasta.

Kirjassa ja julkisuudessa esitettyjen tietojen mukaan Juhantalo oli käynyt Wegeliuksen kanssa keskusteluja Tampella Oy:n taloudellisten vaikeuksien ratkaisemisesta mahdollisesti siten, että Tampellan osia ostettaisiin valtionyhtiöille. SKOP oli ostanut Tampellan aiemmin. Sekä Tampellan että SKOP:n taloudelliset vaikeudet olivat tiedossa. Tampellan pelastaminen olisi helpottanut myös sittemmin valtion käsiin ajautuneen SKOP:n asemaa.

Kirjan mukaan Juhantalo oli ottanut esiin Tampellan lisäksi omien yhtiöidensä velkajärjestelyt. Kirjassa kerrotaan Juhantalon sanoneen seuraavaa: "Tämä saattaa nyt tuntua vähän kovalta. Mutta minä nyt koplaan nämä kaksi asiaa yhteen."

Wegeliuksen julkisuuteen saatettujen muistiinpanojen mukaan Juhantalon lausunto tarkoitti sitä, että jos SKOP "hoitaa Juhantalon",

niin Juhantalo on SKOP:n mies Tampellaa koskeissa neuvotteluissa.

Ministeri Juhantalo on julkisesti kiistänyt kirjassa esitetyt väitteet. Katsomme kuitenkin, että asia on perusteellisesti selvitettävä, sillä jos esitetyt tiedot ovat tosia, kysymys on äärimmäisen vakava.

Rikoslain 40 luvun 1 §:n 1 momentin 1 kohdassa säädetään lahjuksen ottamisesta ja saman luvun 7 §:n 1 momentin 1 kohdassa virka-aseman väärinkäyttämisestä.

Mielestämme on vahvoja perusteita katsoa, että ministerin toiminta, joka näyttäisi täyttävän mainituissa lainkohdissa määriteltyjen rikosten tunnusmerkistön, on sellaista lainvastaista menettelyä, jota ministerivastuulain 7 §:ssä tarkoitetaan.

Edellä olevan perusteella ja viitaten lakiin eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenen ja oikeuskanslerin virkatoimien lainmukaisuutta esitämme mainitun lain 2 §:n 2 momentissa tarkoitetun muistutuksen entisen ministerin Kauko Juhantalon edellä mainituissa kirjassa kuvattua toimintaa vastaan ministerivastuulain mukaisiin toimenpiteisiin ryhtymistä varten.

Helsingissä 20 päivänä lokakuuta 1992

Liisa Jaakonsaari
Outi Ojala

Hannele Luukkainen

Arja Alho
Tuulikki Ukkola

